

Badanie poczucia bezpieczeństwa – wybrane problemy

Streszczenie: W rozdziale podjęto temat badania poczucia bezpieczeństwa, ze szczególnym uwzględnieniem problemu, jakim jest definiowanie poczucia bezpieczeństwa, który zajmuje główną część tekstu. Omówiono teoretyczne aspekty tworzenia definicji operacyjnej oraz podkreślono jej znaczenie dla trafności i rzetelności badań. Ponadto omówiono istotę badań jakościowych i ilościowych, a także zagadnienia związane z doбором próby i opisem statystycznym. W każdej z części rozdziału odniesiono się do przykładów z literatury związanych z różnymi aspektami badania i pomiaru poczucia bezpieczeństwa. Wskazano również kierunki, w których badacze mogą podążać, by zwiększyć poziom intersubiektywności oraz jakości prowadzonych badań.

Słowa kluczowe: *poczucie bezpieczeństwa, pomiar, operacjonalizacja, metodologia, badania*

Research of security sense – selected problems

Summary: In the text, the topic of researching the security sense was taken, with particular emphasis on the problem of its definition, which is the main part of the text. The theoretical aspects of creating an operational definition were discussed and its importance for the accuracy and reliability of research was emphasized. In addition, the essence of qualitative and quantitative research was discussed, as well as the issues related to sample selection and statistical description. In each part of the chapter, examples from the literature related to various aspects of research and measuring the sense of security were considered. The proposed directions for researchers to follow to increase the level of intersubjectivity and the quality of the research conducted were also indicated.

Keywords: *security sense, measurement, operationalization, methodology, research*

Wstęp

Badania poczucia bezpieczeństwa mają istotne znaczenie dla kreowania polityki państwa, także na szczeblu lokalnym. Samo bezpieczeństwo stanowi podstawową potrzebę każdego człowieka, jednak o komforcie życia decyduje nie tylko realny poziom bezpieczeństwa, ale także, a nawet przede

wszystkim, jego subiektywne poczucie. Mimo że oba aspekty bezpieczeństwa bez wątpienia są ze sobą związane, to rodzaj i siła tego związku nie jest oczywista. W literaturze przedmiotu od dawna istnieje zgoda co do współistnienia różnych sposobów postrzegania stanu bezpieczeństwa, opierających się na wzajemnych relacjach wymiaru obiektywnego i subiektywnego. Wyróżnione przez D. Freia stany: braku bezpieczeństwa, obsesji, fałszywego bezpieczeństwa oraz bezpieczeństwa¹ są teoretycznymi, wyraźnymi możliwościami, które – w odniesieniu do grup społecznych – w czystej postaci nie występują w rzeczywistości. Wokół tych stanów można przy pomocy metod empirycznych wyznaczyć niemal nieskończoną ilość stanów pośrednich. Aby podnieść wartość poszczególnych badań poczucia bezpieczeństwa, zwłaszcza poprzez zwiększenie ich intersubiektywności, niezbędne staje się podjęcie dyskursu w zakresie metod pomiaru poczucia bezpieczeństwa, wykorzystywanych do tego celu narzędzi oraz samej definicji operacyjnej poczucia bezpieczeństwa.

Badania ilościowe i jakościowe

Biorąc pod uwagę funkcjonujący w literaturze podział badań na ilościowe i jakościowe², na samym początku rozważań nad naukowym podejściem do kwestii poczucia bezpieczeństwa, należy zastanowić się, które z badań są bardziej wartościowe. Trudno o jednoznaczne stwierdzenie, gdyż zarówno jedne, jak i drugie mają istotne zalety oraz wady. Dane jakościowe są z zasady znaczące i cechuje je ogromna różnorodność. Nie zalicza się do nich obliczeń i pomiarów, a kluczową różnicą pomiędzy badaniami jakościowymi a ilościowymi procedurami analitycznymi jest to, że w przypadku pierwszych nie mamy do czynienia z redukcją czy kondensacją danych w formie podsumowań czy statystyk³, co można uznać za zaletę. Z kolei badania ilościowe pozwalają na testowanie hipotez i cechują się wyższym poziomem obiektywizmu. W naukach społecznych zwraca się uwagę na to, że to nie metoda determinuje charakter badań. Na przykład analiza tekstualna może być zastosowana w ramach badań ilościowych, jeśli polega na analizie treści, tj. zliczaniu kategorii stworzonych przez badacza lub

¹ Zob. M. Leszczyński, *Bezpieczeństwo społeczne Polaków wobec wyzwań XXI wieku*, Difin, Warszawa 2011, s. 14.

² Zob. B. Kuc, Z. Ścibiorek, *Zarys metodologii nauk o bezpieczeństwie*, Adam Marszałek, Toruń 2018, s. 179-212.

³ Zob. G. Gibbs, *Analizowanie danych jakościowych*, PWN, Warszawa 2011, s. 21, 23.

w ramach badań jakościowych, jeśli jej celem jest zrozumienie kategorii stosowanych przez uczestników życia społecznego. Podobnie wywiady mogą mieć charakter ilościowy, jeśli polegają na przeprowadzeniu sondażu (na próbie dobranej w sposób losowy), opierającego się przede wszystkim na pytaniach zamkniętych, lub charakter jakościowy, jeśli w sondażu dominują pytania otwarte, a próba badawcza jest niewielka⁴. Z tego względu można mówić o analizie ilościowej i jakościowej, będącej podstawą opracowywania zebranych materiałów badawczych⁵. W naukach o bezpieczeństwie można jednak wyodrębnić metody charakterystyczne dla badań jakościowych (np. obserwacja, analiza porównawcza, badanie przypadków) oraz dla badań ilościowych (badania sondażowe)⁶.

Przegląd opracowań dotyczących badań poczucia bezpieczeństwa pozwala wyciągnąć wniosek, że zdecydowanie częściej wykorzystywane są w nich metody ilościowe, w szczególności w postaci sondażu diagnostycznego z zastosowaniem różnych technik. Być może przyczynę tego stanu rzeczy trafnie zdiagnozowali B. Kuc i Z. Ścibiorek, twierdząc, że badania jakościowe wymagają od badaczy tak dużych nakładów pracy w fazie poprzedzającej badania, wiążą się bowiem z głębokim wnikaniem w tkankę społecznych zależności, powiązań i konfiguracji, że w rezultacie są rzadziej podejmowane⁷. Niezależnie od rzeczywistej przyczyny takiego stanu rzeczy, w dalszej części rozdziału odniesiono się do cieszących się większym uznaniem badań ilościowych.

Definiowanie poczucia bezpieczeństwa

W literaturze można natrafić na znacznie mniej definicji pojęcia poczucia bezpieczeństwa niż samego bezpieczeństwa i różnych jego rodzajów. Mimo to można wskazać zasadniczy punkt wspólny większości definicji, którym jest wieloaspektowość. O poczuciu bezpieczeństwa możemy

⁴ Zob. D. Silverman, *Interpretacja danych jakościowych*, PWN, Warszawa 2008, s. 39.

⁵ Zob. J. Sztumski, *Wstęp do metod i technik badań społecznych*, Wyd. Naukowe Śląsk, Katowice 1999, s. 191-207.

⁶ Zob. B. Kuc, Z. Ścibiorek, op. cit., s. 186-212; por. T. Pilch, T. Bauman, *Zasady badań pedagogicznych. Strategie ilościowe i jakościowe*, Wyd. Akademickie Żak, Warszawa 2001, s. 70-102, 294-338.

⁷ Zob. B. Kuc, Z. Ścibiorek, op. cit., s. 184.

mówić w kategoriach bezpieczeństwa społecznego, materialnego, zdrowotnego, międzynarodowego czy związanego z ochroną środowiska⁸. Ponieważ jest to pojęcie, któremu nie sposób nadać wymiar obiektywny, wydaje się, że najbardziej racjonalne przy jego definiowaniu jest wykorzystanie dorobku psychologii. R. Klamut definiuje poczucie bezpieczeństwa jako stan „doświadczania spokoju, pewności, odczuwania braku zagrożeń, a także przekonania o dysponowaniu wystarczającymi zasobami do działań podmiotowych. Jest to stan przeżywania satysfakcji, zadowolenia wynikającego z posiadania określonego (wystarczającego z punktu widzenia jednostki) poziomu bezpieczeństwa”⁹.

Ujmując poczucie bezpieczeństwa w kategoriach postaw, rozumianych jako „trwała ocena – pozytywna lub negatywna – ludzi, obiektów i pojęć”¹⁰, można je definiować w kontekście komponentów emocjonalnego, poznawczego i behawioralnego. Pierwszy z nich dotyczy reakcji emocjonalnych wobec przedmiotu postawy, drugi myśli i przekonań o przedmiocie postawy, natomiast ostatni – działań, czyli dających się zaobserwować zachowań wobec przedmiotu postawy¹¹.

Zgodnie z rozróżnieniem trzech klas rzeczy, które poddają się pomiarowi badaczy, wprowadzonym przez A. Kaplana, przedmioty mogą być bezpośrednio obserwowalne, pośrednio obserwowalne lub mogą być tworamii teoretycznymi (konstruktami)¹². Z pomiarem pierwszej z wymienionych klas przedmiotów nie ma problemu z uwagi na ich charakter. Nie ma potrzeby konstruowania wyrafinowanych narzędzi, by zaobserwować na przykład patrol Policji w interesującym badacza obszarze. Pomiar przedmiotów pośrednio obserwowalnych wymaga wykorzystania pośredniego nośnika informacji, którym może być dokumentacja organizacji lub inny, dowolny ślad, na podstawie którego można wyciągnąć wnioski o zjawisku, przedmiocie, czy człowieku z nim związanym. Zdecydowanie najwięcej problemów dla badaczy generują konstrukty będące pojęciami niedającymi się obserwować zarówno w sposób bezpośredni, jak i pośredni.

⁸ Zob. P. Jabkowski, A. Kilarska, *Poczucie bezpieczeństwa i poziom przestępczości w Poznaniu. Mieszkańcy – samorząd lokalny – instytucje państwa*, UAM, Poznań 2013, s. 21.

⁹ R. Klamut, *Bezpieczeństwo jako pojęcie psychologiczne*, „Zeszyty Naukowe Politechniki Rzeszowskiej – Ekonomia i Nauki Humanistyczne” 2012, z. 19, nr 4, s. 46.

¹⁰ E. Aronson, T. Wilson, R.M. Akert, *Psychologia społeczna*, Zysk i S-ka, Poznań 1994, s. 313.

¹¹ Zob. ibidem, s. 314.

¹² Zob. E. Babbie, *Podstawy badań społecznych*, PWN, Warszawa 2008, s. 145.

Nie ulega wątpliwości, że poczucie bezpieczeństwa jest takim konstrukt, dlatego w procesie badawczym konieczne staje się wyprowadzenie empirycznych przejawów tego pojęcia. Prowadzi to do stworzenia definicji operacyjnej. Definicja ta łączy poziom pojęciowo-teoretyczny z poziomem empiryczno-obserwacyjnym. Składa się ze zbioru procedur opisujących działania, jakie musi podjąć badacz, aby ustalić istnienie lub stopień istnienia zjawiska opisywanego przez pojęcie. Innymi słowy, definiuje ona co zrobić i co obserwować, aby badane zjawisko stało się częścią doświadczenia badacza i mogło być przez niego zrozumiane¹³.

Biorąc pod uwagę fakt, że względy etyczne z reguły nie pozwalają na stosowanie eksperymentalnych metod pomiaru poczucia bezpieczeństwa (np. z powodu konieczności wywoływania w badanych poczucia zagrożenia), najwłaściwsza i najczęściej stosowana metoda badawcza polega na sondażu diagnostycznym z wykorzystaniem różnych technik. W związku z powyższym definicję operacyjną można odnieść do kwestionariusza ankiety, który należy zastosować w celu zbadania interesującego nas konstrukt.

Struktura definicji operacyjnej zakłada, że jeżeli dany bodziec wywołuje reakcję w stały sposób dla określonego obiektu, to obiekt ten ma określoną, dającą się wywnioskować własność. Wykorzystując kwestionariusz ankiety do pomiaru poczucia bezpieczeństwa, zakładamy, że jest on bodźcem zastosowanym po to, by uzyskać odpowiedzi, będące reakcją. Poziom poczucia bezpieczeństwa jest wyprowadzany z odpowiedzi udzielonych w kwestionariuszu¹⁴.

Kwestionariusz ankiety, dotyczący omawianego zagadnienia, powinien wykorzystywać skale i/lub indeksy. Chociaż terminy „indeks” i „skala” są na ogół w literaturze stosowane nieprecyzyjnie i zamiennie, E. Babbie w swojej książce je rozróżnia. Indeks tworzy się przez proste zsumowanie wyników przypisanych poszczególnym wskaźnikom, natomiast skalę, przypisując określony wynik punktowy pewnym układom odpowiedzi, przy założeniu, że niektóre pytania świadczą o relatywnie niższym, inne zaś – wyższym poziomie danej zmiennej. Skale mają wyższość nad indeksami, ponieważ uwzględniają intensywność obrazowania danej zmiennej przez

¹³ Zob. Ch. Frankfort-Nachmias, D. Nachmias, *Metody badawcze w naukach społecznych*, Zysk i S-ka, Poznań 2001, s. 47.

¹⁴ Por. ibidem.

różne pytania. Indeks konstruuje się poprzez przyznanie punktu jednej odpowiedzi, która charakteryzuje daną zmienną oraz zliczeniu tych punktów w każdym przypadku. Skala wartościuje odpowiedzi, np. jeśli ktoś odpowiedział na pytanie „zdecydowanie tak”, to niemal z całkowitą pewnością odpowiedział twierdząco na pytanie wskazujące na mniejszą intensywność badanej zmiennej¹⁵.

W prawidłowo skonstruowanym kwestionariuszu każde pytanie powinno spełniać określoną rolę. W przypadku zmiennych dających się zaobserwować pośrednio, bez określania definicji operacyjnych (zmienne dotyczące faktów), wystarczy jedno pytanie. W przypadku określenia zmiennych złożonych, będących konstruktami, należy wykorzystywać zestawy pytań tworzące skale bądź indeksy. W szczególności reguła ta powinna dotyczyć poczucia bezpieczeństwa.

Warto w tym miejscu zwrócić uwagę, że formułowanie jako celu badań dążenia do określenia bezwzględnego poziomu poczucia bezpieczeństwa jest zadaniem karkołomnym oraz nie w pełni zasadnym. Pomiar omawianej zmiennej na dowolnej skali nie ma waloru użyteczności, jeśli jest to jedyny element badania. Uzasadnienia tego twierdzenia można upatrywać przede wszystkim w bardzo dużej różnorodności narzędzi stosowanych przez poszczególnych badaczy, ogólnej niechęci do replikacji badań oraz w braku standaryzowanych narzędzi. To z kolei wiąże się z brakiem możliwości porównania wyników całych badań i wyprowadzanych z nich wniosków z wynikami innych badań. Wyjątek stanowią długofalowe przedsięwzięcia badawcze z powtarzaniem cyklicznie pomiarami (przy wykorzystaniu tych samych metod i narzędzi), pozwalającymi na określenie trendów. Takiego rodzaju działania są domeną wyspecjalizowanych organizacji (np. Centrum Badania Opinii Społecznej¹⁶) realizujących cele inne niż naukowe.

Z powyższych względów szczególną wartość mają badania, których celem jest identyfikacja czynników kształtujących poczucie bezpieczeństwa, przyjmującego najczęściej charakter zmiennej zależnej. Oczywiście skale i indeksy powinny być wykorzystywane również do pomiaru wspomnianych czynników, czyli zmiennych niezależnych mogących wpływać na poczucie bezpieczeństwa (np. jakość więzi sąsiedzkich).

¹⁵ Zob. szerzej: E. Babbie, op. cit., s. 178-202.

¹⁶ Na przykład: Centrum Badania Opinii Społecznej, *Poczucie bezpieczeństwa i zagrożenie przestępczością. Komunikat z badań nr 61/2018*, Warszawa 2018.

Podstawą definicji operacyjnej tworzonej na potrzeby badań w omawianym zakresie powinno być zawężenie ogólnego pojęcia poczucia bezpieczeństwa do obszaru odpowiadającego założeniom badawczym. Poziom poczucia bezpieczeństwa może być związany z:

- przestępczością;
- czynnikami ekonomicznymi (np. sytuacją na rynku pracy, brakiem możliwości zapewnienia podstawowych potrzeb);
- brakiem odpowiedniej opieki zdrowotnej;
- agresją nienoszącą znamion przestępstwa (np. agresja słowna);
- alienacją;
- ryzykiem stania się ofiarą wypadku w ruchu drogowym itd.

Powyższy katalog, mimo że dość pojemny, nie wyczerpuje wszystkich możliwości. Przy badaniu specyficznych grup społecznych interesujące badacza obszary poczucia bezpieczeństwa mogą kształtować się inaczej, na przykład u funkcjonariuszy Policji w związku z pełnieniem służby¹⁷. Ponadto nie można wykluczyć kierunków badawczych, w których kluczową rolę odgrywałoby poczucie bezpieczeństwa determinowane mniej oczywistymi czynnikami, na przykład zagrożeniami związanymi z sytuacją geopolityczną i ewentualną agresją sąsiednich państw lub niekorzystnie rozwijającą się sytuacją demograficzną kraju. Z tych względów nie jest możliwe zbudowanie jednej, uniwersalnej definicji operacyjnej.

Do stworzenia użytecznej definicji operacyjnej i przejścia tym samym z poziomu teorii do poziomu badań, można wykorzystać metodę opisaną przez Ch. Frankfort-Nachmias i D. Nachmias składającą się z czterech kroków¹⁸:

- stworzenia definicji pojęciowej poczucia bezpieczeństwa, przy czym definicja ta powinna być już ograniczona do obszaru/kontekstu zgodnego z założeniami badawczymi;
- wyodrębnienia z definicji pojęciowej pojęć składowych, np. w nawiązaniu do aspektu poznawczego, emocjonalnego i behawioralnego poczucia bezpieczeństwa;
- zdefiniowania pojęć składowych;

¹⁷ Lub personelu polskich kontyngentów wojskowych. Zob. W. Lewicki, *Determinanty wpływające na poczucie bezpieczeństwa personelu polskich kontyngentów wojskowych w operacjach pokojowych*, Rambler Press, Warszawa 2017.

¹⁸ Opracowanie na podstawie: Ch. Frankfort-Nachmias, D. Nachmias, op. cit., s. 48-50.

- budowy definicji operacyjnej, polegającej na określeniu dla każdego ze zdefiniowanych pojęć składowych zbioru pozycji w narzędziu badawczym (np. kwestionariuszu).

Ponieważ poczucie bezpieczeństwa najczęściej jest badane w kontekście zagrożenia przestępczością, za przykład operacjonalizacji tego pojęcia niech posłuży opracowanie S. Mordwy, który po uwzględnieniu komponentu poznawczego, emocjonalnego i behawioralnego poczucia bezpieczeństwa, zastosował zestaw pytań ujęty w poniższej tabeli.

Tabela 1. Przykład operacjonalizacji poczucia bezpieczeństwa

Komponent poznawczy	Komponent emocjonalny	Komponent behawioralny
Jakie jest prawdopodobieństwo, że: – Zostanie Pan/i wulgarnie zaczepiony/a? – Zostanie Pan/i pobity/a? – Zostanie Pan/i okradziony (bez użycia przemocy)? – Zostanie Pan/i napadnięty/a i obrabowany/a? – ltd.	Dlaczego odczuwa Pan/Pani niebezpieczeństwo spacerując po zmroku po swojej okolicy? – Boję się, że ktoś mnie napadnie albo obrabuje; – Boję się, że może mi się przydarzyć coś złego; – Boję się wychodzić samotnie; – Boję się ciemności; – Nie czuję się wystarczająco sprawny fizycznie.	Zachowania obronne aktywne: – Instalowanie dodatkowych zabezpieczeń mieszkania i/lub pojazdów; – Zabieranie ze sobą rzeczy służących obronie; Zachowania obronne pasywne: – Ograniczanie dzieciom wieczornego wychodzenia z domu; – Omijanie miejsc uznanych za niebezpieczne; – ltd.

Źródło: opracowanie na podstawie: S. Mordwa, *Przestępczość i poczucie bezpieczeństwa w przestrzeni miasta. Przykład Łodzi*, Wyd. Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2013, s. 189, 194-195.

Komponent poznawczy odnosi się przede wszystkim do ryzyka stania się ofiarą przestępstwa. Komponent emocjonalny dotyczy subiektywnego poczucia strachu przed przestępczością, natomiast komponent behawioralny opiera się na założeniu, że niski poziom poczucia bezpieczeństwa przekłada się na określone zachowania obronne. Należy zauważyć, że gdyby to założenie nie miało silnych podstaw opierających się na wcześniejszej zrealizowanych badaniach, nie mogłoby stanowić części definicji operacyjnej.

Niestety, nie zawsze autorzy badań precyzyjnie formułują definicję operacyjną lub w dostateczny sposób ją eksponują, podczas gdy ma ona zasadnicze znaczenie dla całych badań i wniosków, które są wyciągane.

Słuszne natomiast wydaje się ograniczanie badań do poszczególnych aspektów poczucia bezpieczeństwa. Na przykład T. Biernat i J. Gierszewski koncentrują swoje badania na bezpieczeństwie społecznym młodzieży w małym środowisku¹⁹, natomiast P. Ostaszewski na lęku przed przestępczością²⁰.

Dobór próby i opis statystyczny

Jak już wspomniano, metodami najczęściej wykorzystywanymi w badaniach nad poczuciem bezpieczeństwa są metody ilościowe. Takie podejście generuje konieczność zastosowania procedur gwarantujących odpowiednią jakość próby, a tym samym – całych badań. „Liczebność próby musi być tak określona, aby na podstawie wyników jej pomiaru możliwe było wyciągnięcie wniosków o określonej dokładności i pożądanym stopniu pewności o badanej populacji”²¹. Ponadto pożądaną metodą doboru próby jest dobór losowy, który ma tę przewagę nad doborem nielosowym, że daje możliwość przeprowadzenia wnioskowania statystycznego. W badaniach dotyczących poczucia bezpieczeństwa często nie poświęca się wystarczająco dużo uwagi jakości próby. Informacje, które jej dotyczą, ograniczone są raczej do podania kilku rozkładów częstości występowania najważniejszych cech społeczno-demograficznych. Powoduje to znaczne zmniejszenie jakości wniosków wyciąganych na podstawie podjętych badań oraz uniemożliwia innym badaczom ich replikację. Pozytywnym przykładem opierającym się na rzetelnej procedurze doboru próby są badania przeprowadzone przez zespół naukowców z Uniwersytetu w Białymstoku oraz Wojskowej Akademii Technicznej, którzy zdołali uzyskać reprezentatywną próbę obywateli Polski mieszkających na terenie kraju. Było to możliwe dzięki wykorzystaniu podmiotu zewnętrznego, dysponującego środkami do realizacji bezpośredniego wywiadu kwestionariuszowego wspieranego komputerowo (CAPI)²². Badania na taką skalę należą jednak do rzadkości.

W badaniach ilościowych równie istotne jak dobór próby, jest właściwe opisanie danych i operacji na nich wykonywanych. Nie bez znaczenia

¹⁹ Zob. T. Biernat, J. Gierszewski, *Poczucie bezpieczeństwa społecznego młodzieży w małym środowisku*, Wyd. Edukacyjne Akapit, Toruń 2013.

²⁰ Zob. P. Ostaszewski, *Lęk przed przestępczością*, Wolters Kluwer, Warszawa 2014.

²¹ J. Gierszewski, A. Pieczywok, *Metodologiczne podstawy badania problemów bezpieczeństwa*, Difin, Warszawa 2020, s. 57.

²² Zob. E. Zatyka, *Zagadnienia metodologiczne*, [w:] E.M. Guzik-Makaruk (red.), *Poczucie bezpieczeństwa obywateli w Polsce. Identyfikacja i przeciwdziałanie współczesnym zagrożeniom*, Wolters Kluwer, Warszawa 2011, s. 46–47.

pozostaje również dobór właściwych metod statystycznych. W badaniach dotyczących poczucia bezpieczeństwa mamy do czynienia z dużą różnorodnością w tym zakresie. W niektórych badaniach duży nacisk w opisie wyników kładzie się na udowodnienie związków pomiędzy zmiennymi przy pomocy wskaźnika korelacji, a istnienie różnic bada się przy pomocy testów statystycznych²³. W innych wykazuje się związki przede wszystkim dzięki wykorzystaniu prostych tabel krzyżowych²⁴, a w jeszcze innych praktycznie jedyną podstawą opisu danych są rozkłady częstości²⁵.

Ponieważ, jak już wskazano wcześniej, najbardziej wartościowe są badania nad związkami pomiędzy poczuciem bezpieczeństwa a innymi zmiennymi, można stwierdzić, że wysoce pożądane jest wykorzystywanie zaawansowanych metod statystycznych, które w najpełniejszy i najbardziej obiektywny sposób pozwalają opisać zależności. Posługiwanie się współczynnikami korelacji, regresją czy analizą wariancji, kowariancji lub analizą czynnikową powinno stać się standardem w badaniach dotyczących poczucia bezpieczeństwa wykorzystujących metody ilościowe.

Podsumowanie

Istotną słabością badań dotyczących poczucia bezpieczeństwa jest niedostateczna operacjonalizacja pojęć będących zmiennymi zależnymi lub niezależnymi bądź wchodzących w ich skład. Często brakuje rozróżnienia pomiędzy jednym i drugim rodzajem zmiennych i właściwego ich zaakcentowania. To z kolei wiąże się z niską jakością wykorzystywanych kwestionariuszy, w których poszczególne pozycje nie współgrają ze sobą, tworząc jednolite skale lub indeksy. Z tego samego powodu kwestionariusze nie są poddawane ocenie pod kątem ich rzetelności i trafności²⁶, co wyraźnie wpływa na jakość wyprowadzanych wniosków. W związku z powyższym

²³ Zob. J. Czapska, *Poczucie bezpieczeństwa mieszkańców Krakowa*, [w:] K. Krajewski (red.), *Poczucie bezpieczeństwa mieszkańców wielkich miast, Kraków na tle innych miast europejskich*, Wyd. Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2008, s. 143-210.

²⁴ Zob. M. Stefański, R. Parol (red.), *Poczucie bezpieczeństwa publicznego i ocena pracy policji w percepcji mieszkańców Słupska*, Adam Marszałek, Toruń 2009.

²⁵ Zob. Z. Grzywna, *Bezpieczeństwo i zagrożenia w aglomeracjach*, Wyższa Szkoła Zarządzania Marketingowego i Języków Obcych w Katowicach, Katowice 2012; R. Grosset, P. Mochnaczewski, S. Wiatr, *Zagrożenia i poczucie bezpieczeństwa. Oceny mieszkańców dużych miast*, Wyższa Szkoła Zarządzania i Prawa im. Heleny Chodkowskiej w Warszawie, Warszawa 2009.

²⁶ Wyjątek stanowią kwestionariusze tworzone przez psychologów, które nie zostały uwzględnione w niniejszym opracowaniu z uwagi na odrębność metodologiczną.

warto podjąć wysiłek w dążeniu do standaryzacji kwestionariuszy służących badaniu poczucia bezpieczeństwa w ramach nauk o bezpieczeństwie.

Badania realizowane w przedmiotowym obszarze przyjmują przede wszystkim formę badań ilościowych, co wydaje się tendencją właściwą. Poszczególne elementy charakteryzujące tego rodzaju badania, wypracowane przez poszczególnych badaczy, cechują się różną jakością. Mało jest badań na próbach reprezentatywnych, co może być tłumaczone wysokimi kosztami przeprowadzania badań na całej populacji. Nie trzeba nikogo przekonywać, że od badań obejmujących całą populację (np. mieszkańców kraju bądź dużego miasta) przeprowadzonych w sposób nie do końca poprawny metodologicznie, dużo cenniejsze są badania na mniejszych populacjach, w których próbę dobrano losowo, a inne założenia pozwalające wyciągnąć rzetelne wnioski nie zostały złamane. Dlatego w sytuacjach, w których badacze nie dysponują zespołem oraz istotnymi środkami, postuluje się koncentrowanie na różnych obszarach poczucia bezpieczeństwa poprzez zastosowanie redukcji definicji oraz ograniczenie obszaru badań do wybranych grup społecznych.

Bibliografia

- Aronson E., Wilson T., Akert R.M., *Psychologia społeczna*, Zysk i S-ka, Poznań 1994.
- Babbie E., *Podstawy badań społecznych*, PWN, Warszawa 2008.
- Biernat T., Gierszewski J., *Poczucie bezpieczeństwa społecznego młodzieży w małym środowisku*, Wyd.Edukacyjne Akapit, Toruń 2013.
- Centrum Badania Opinii Społecznej, *Poczucie bezpieczeństwa i zagrożenie przestępczością. Komunikat z badań nr 61/2018*, Warszawa 2018.
- Czapska J., *Poczucie bezpieczeństwa mieszkańców Krakowa*, [w:] K. Krajewski (red.), *Poczucie bezpieczeństwa mieszkańców wielkich miast, Kraków na tle innych miast europejskich*, Wyd. Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2008, s. 143-210.
- Frankfort-Nachmias Ch., Nachmias D., *Metody badawcze w naukach społecznych*, Zysk i S-ka, Poznań 2001.
- Gibbs G., *Analizowanie danych jakościowych*, PWN, Warszawa 2011.
- Gierszewski J., Pieczywok A., *Metodologiczne podstawy badania problemów bezpieczeństwa*, Difin, Warszawa 2020.
- Grosset R., Mochnaczewski P., Wiatr S., *Zagrożenia i poczucie bezpieczeństwa. Oceny mieszkańców dużych miast*, Wyższa Szkoła Zarządzania i Prawa im. Heleny Chodkowskiej w Warszawie, Warszawa 2009.

- Grzywina Z., *Bezpieczeństwo i zagrożenia w aglomeracjach*, Wyższa Szkoła Zarządzania Marketingowego i Języków Obcych w Katowicach, Katowice 2012.
- Jabkowski P., Kilarska A., *Poczucie bezpieczeństwa i poziom przestępczości w Poznaniu. Mieszkańcy – samorząd lokalny – instytucje państwa*, UAM, Poznań 2013.
- Klamut R., *Bezpieczeństwo jako pojęcie psychologiczne*, „Zeszyty Naukowe Politechniki Rzeszowskiej – Ekonomia i Nauki Humanistyczne” 2012, z. 19, nr 4, s. 41-51.
- Kuc B., Ścibiorek Z., *Zarys metodologii nauk o bezpieczeństwie*, Adam Marszałek, Toruń 2018.
- Leszczyński M., *Bezpieczeństwo społeczne Polaków wobec wyzwań XXI wieku*, Difin, Warszawa 2011.
- Lewicki W., *Determinanty wpływające na poczucie bezpieczeństwa personelu polskich kontyngentów wojskowych w operacjach pokojowych*, Rambler Press, Warszawa 2017.
- Mordwa S., *Przestępczość i poczucie bezpieczeństwa w przestrzeni miasta. Przykład Łodzi*, Wyd. Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2013.
- Ostaszewski P., *Lęk przed przestępczością*, Wolters Kluwer, Warszawa 2014.
- Pilch T., Bauman T., *Zasady badań pedagogicznych. Strategie ilościowe i jakościowe*, Wyd. Akademickie Żak, Warszawa 2001.
- Silverman D., *Interpretacja danych jakościowych*, PWN, Warszawa 2008.
- Stefański M., Parol R. (red.), *Poczucie bezpieczeństwa publicznego i ocena pracy policji w percepcji mieszkańców Słupska*, Wyd. Adam Marszałek, Toruń 2009.
- Sztumski J., *Wstęp do metod i technik badań społecznych*, Wyd. Naukowe Śląsk, Katowice 1999.
- Zatyka E., *Zagadnienia metodologiczne*, [w:] E.M. Guzik-Makaruk (red.), *Poczucie bezpieczeństwa obywateli w Polsce. Identyfikacja i przeciwdziałanie współczesnym zagrożeniom*, Wolters Kluwer, Warszawa 2011.